

Надія Кукса

**«ОПИСАНИЕ БЛАГОЧЕСТИВЫХ ЗАГРАНИЧНЫХ
В КОРОНЕ ПОЛЬСКОЙ»
МЕЛЬХІСЕДЕКА ЗНАЧКА-ЯВОРСЬКОГО
СВЯТО-ІЛЛІНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В СУБОТОВІ**

Досліджено «Описание благочестивых заграничных в короне польской» Мельхиседека Значка-Яворського як одного з найдавніших першоджерел з історії Свято-Іллінської церкви в Суботові – родової усипальниці Хмельницьких.
Ключові слова: першоджерело, історія Свято-Іллінської церкви, Суботів, Мельхиседек Значко-Яворський.

Унікальна пам'ятка середньовічної архітектури Свято-Іллінська церква попри свою насичену подіями історію має досить бідну джерельну базу.

На сьогодні одним з найбільш ранніх першоджерел з історії церкви є відомість «Описании благочестивых заграничных в короне Польской», укладену ігуменом Свято-Троїцького Пустинного Мотронинського монастиря ієромонахом Мельхиседеком в вересні 1767 р. У ньому є відомості щодо храму станом на 1762 р. Документ, що становить опис трьох протопопій – Чигиринської, Мошенської Смілянської було підготовлено на прохання поборника православної віри Георгія Кониського для подання до Варшавського сейму.

Відомості про Свято-Іллінську церкву ввійшли до розділу „Описание старства и протопопии чигринской благочестивых церквей кь епископии переяславской издревле принадлежащих”. Документ містить інформацію про час побудови храму та рукопокладення його настоятелів, його єпархіальну приналежність.

Роком закладення храму Мельхиседек вважає 1651 р. Цю дату й стали називати роком його спорудження дослідники середньовічної архітектури початку ХІХ–ХХ ст. Вони вважають, що церква зводилася протягом 1651–1656 рр.

Ігумен володів інформацією стосовно настоятелів храму, починаючи лише з 90-х р. ХVІІ ст., коли 1694 р. преподобним київським архієпископом Варлаамом Ясинським пресвітером церкви був посвячений Ієремія Кірук. Виходячи зі справи, що зберігалася при переяславській духовній консисторії, з відновленням переяславського єпископства православним єпископом Кирилом Шумлянським 16 липня 1726 р. поставлений спочатку

*Мельхіседек Значко-Яворський.
Робота невідомого автора середини XIX ст.
(фонди Черкаського обласного
краєзнавчого музею)*

піддияконом, потім дияконом і нарешті 22 липня просвіте-ром Димитрій Ємеліанович¹.

У зазначеній справі вказано, що того ж 1726 р. Кирилом Шумлянським було видано святий Антимінс.

Наступним настоятелем храму став Стефан Кірук, рукопокладений в Молдавії. Презенти на приход йому були видані князем Яблунівським – воєводою Браславським, старостою Чигиринським.

Після переведення Стефана Кірука в шанець Бечію крилівської протопопії переяславської єпархії священником став Феодор син Марка, (прізвище не вказане – Н.К.)

року посвячений преподобним архієреєм молдавським, після цього переведений в Новоросійську губернію²...

У даному документі знаходимо можливу розгадку, чому Іллінська церква взагалі не згадується у одній з найдавніших візитацій 1726 р. Адже стосувалася вона уніятських храмів краю, а усипальниця гетьмана на відміну від церкви в ім'я Святого Архістратига Михаїла на момент ревізії залишалася православною.

Можемо припустити, що в містечку Суботіві деякий час приход Свято-Іллінської церкви був православним, а Свято-Михайлівської – уніятським.

Однак населення краю завжди стояло на сторожі непохитних устоїв православ'я, що в свою чергу унеможливлювало утвердження унії на південно-східних околицях Речі Посполитої. Внаслідок постійного супротиву більшості мирян, дана інституція, не маючи успіху, 1768 р. зазнала краху³.

Виходячи з „Описанія...” Мельхіседека, схильні вважати, що суботівські церкви вийшли з-під патронату деканату задовго до його розпаду. Адже 3 липня 1745 р. православним Волоським єпископом Ієрофеєм Хутинським настоятелем Михайлівської церкви був рукопокладений священник Феодор Садовський,⁴ на чолі кліру Іллінської церкви став Стефан Кірук. Рік його

рукопокладення в документі не вказано, та з огляду на те, що призначення відбулося „из презенту сиятельного князя Яблуновскаго”, сталася ця подія не пізніше (а швидше за все, значно раніше) 1757 р. – часу, до якого Ян Каєтан Яблуновський був Чигиринським старостою.

У березні 1760 р. настоятелем храму став Прокофій Никифоров, рукопокладений православним митрополитом Волоським Даниїлом Ренським 1761 р.

Прокофій Никифоров звернувся до православного єпископа Переяславського Гервасія з проханням „о выдаче усыновительной грамоты, яку було отримано 2 травня 1764 р. „за собственною его ж рукою и епископскою печатью” разом із святим антимінсом⁵.

Про подальшу долю храму, за браком першоджерел, можна лише здогадуватись.

Середина 60-х рр. відзначається як період загострення дискримінації православної церкви. На жаль, прямих доказів щодо ситуації навколо Свято-Іллінської церкви нами поки що не виявлено, однак події навколо інших храмів Чигиринщини, в тому числі і щодо Свято-Михайлівської церкви дозволяють стверджувати, що становище храму було не менш хитким⁶.

Як розвивалися події в подальші три десятиліття за браком достовірних документів з'ясувати поки що не вдалося.

На сьогодні відслідковано архівні документи, що стосуються історії усипальниці Богдана Хмельницького кінця 90-х рр. XVIII ст.⁷.

*Мельхіседек Значко-Яворський.
Барельєф на фасаді Свято-Троїцької
церкви Мотронинського монастиря.*

«Описание благочестивых заграничных в короне Польской» Мельхиседека Значка-Яворського введено до наукового обігу Феофаном Лебединцевим – опубліковане в кількох числах часопису «Киевская старина» за 1861–63 рр.

Розділ „Описание старства и протопіі чигринской благочестивыхъ церквей къ епископіі переяславской издревле принадлежащихъ” побачив світ у десятому числі вказаного часопису за 1863 р.

На жаль, документ, який містить цінну інформацію про православні храми Потясминня, що охоплює період від кінця XVII до середини XVIII ст., на сьогодні практично недоступний для широкого загалу шанувальників сакральної історії. Залишається відкритим питання про необхідність перевидання «Описания...» у вигляді цілісного збірника.

1. Игумен Троицкого Пустынно-Мотренинскаго монастыря иеромонах Мельхиседек. Описание старства и протопіі чигринской благочестивыхъ церквей къ епископіі переяславской издревле принадлежащихъ 1767 года сентября 10 дня. – // Киевские епархиальные ведомости. – № 10, 1863. – С. 343-344.
2. Там само. – С. 343-344.
3. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии... - К., 1864. – С. 681- 682.
4. Игумен Троицкого Пустынно-Мотренинскаго монастыря иеромонах Мельхиседек. Описание старства и протопіі чигринской благочестивыхъ церквей къ епископіі переяславской издревле принадлежащихъ 1767 года сентября 10 дня. – // Киевские епархиальные ведомости. – № 10, 1863. – С. 342.
5. Там само. – С. 344.
6. О. Юрій Мицик. Чигирин – гетьманська столиця. – К., 2007. – С. 136.
7. Державний архів Черкаської області, ф. – 660, оп. 1, т. II, спр. 137, арк. 10-15.

SUMMARY

Nadiya Kuksa

REVERENTLY-ILIINSKA CHURCH In SUBOTIV “THE DESCRIPTION OF BLAGOCHESTYVYH FOREIGN In POLISH CROWN” OF MELHISEDEK ZNACHKO-YAVORSKIY

“The Description of blagochestyvyh foreign in polish crown” of Melhisedek Znachko-Yavorskiy is one of the first well known original sources in the history of the Reverently-Iliinska church in Subotiv - Khmelnitskiy’s family burial vault nowadays.

Key words: original source, history of Reverently-Iliinska church, Subotiv, Melhisedek Znachko-Yavorskiy.